

Kring voor Heemkunde Berchem vzw

Driemaandelijks tijdschrift Heemtenberg:
Lente 2016 | jaargang 24 - nummer 124

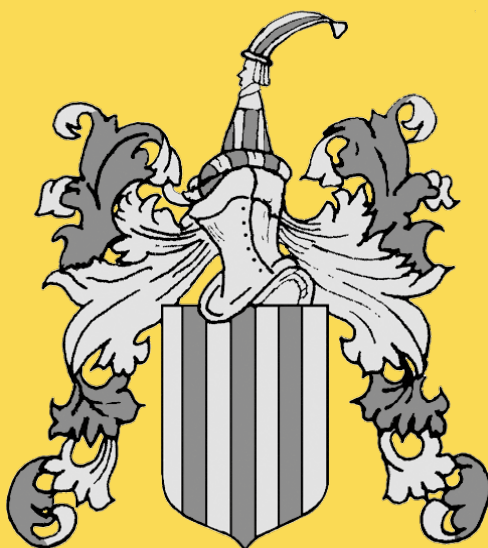
België-Belgique

P.B.

Berchem 1
8/4384

Heemtenberg

nr. 124

Verantwoordelijke uitgever: Walter Gysen
Auwersstraat 34 - 2600 Berchem
Afgiftekantoor: Berchem 1 - P. 206435

Heemtenberg

Driemaandelijks tijdschrift van de
KRING VOOR HEEMKUNDE BERCHEM vzw

Erevoorzitter René Goossens[†]

RAAD VAN BESTUUR

Voorzitter Walter Gysen
Penningmeester Luc Van den Bempt
Secretaris Paul Gysen

Raadsleden: Hugo Belmans, Marc Kelders, Nicole Peeters, Chris Van der Snickt, Liliane Voorspoels.

Redactie Heemtenberg: Walter Gysen, Chris Van der Snickt, Paul Gysen
Tel. 03 230 17 51 | Tel. 03 292 51 15
e-mail: heemtenberg@heemkundeberchem.be

Lay-out: Paul Gysen | dtp@heemkundeberchem.be

Secretariaat: Auwersstraat 34, 2600 Berchem | e-mail: info@heemkundeberchem.be
Internet: www.heemkundeberchem.be
Facebook: www.facebook.com/heemkundeberchem

LIDGELDEN of STEUN AAN ONZE KRING

Familiaal lidmaatschap: € 12,00 per jaar

Steunend lid: € 17,00 per jaar

Erelid vanaf: € 32,00 per jaar

Bankrekening: IBAN BE53 0680 7122 0053
op naam van Kring voor Heemkunde Berchem

Zoldermuseum "Schaliënhoeve"

Rooiplein 6 - 2600 Berchem (Domein Park-West - La Piazza)
open elke 2de en 4de zondag van de maand
van 14.00 tot 17.00 uur
Groepsbezoek mogelijk, voor info 03 292 51 15
e-mail: museumbeheer@heemkundeberchem.be

Noot van de redactie:

Elke auteur blijft verantwoordelijk voor zijn eigen tekst.

Heemtenberg

magazine van de
KRING VOOR
HEEMKUNDE BERCHEM vzw
opgericht in mei 1962

Lente 2016

Jg. 24 - nr. 124

Inhoudstafel

Colofon	pag. 2
Inhoudstafel	pag. 3
Museum	
➤ Heropening museum - 24 april 2016	pag. 5
➤ Erfgoeddag 2016 - Rituelen	pag. 5
➤ Heemkandezondagen op 12-19-26 juni 2016	pag. 7
Heemkringleven	
➤ Teksten Heemtenberg	pag. 7
➤ Lidgeld 2016 - hernieuwing	pag. 8
Ons Heem	
➤ Daarom wordt Berchem het "slijkdorp" genoemd	pag. 9
➤ Het verband tussen het Sint-Stanislascollege op het Van Hombreeckplein en de Chocoladefabriek Vanova in de Belgiëlei 35: de Familie Van Hoof	pag. 10
➤ Vlaggen van het Sint-Joanna Instituut	pag. 12
➤ Polemologie en de nieuwe oorlog	pag. 16
➤ Tempel van het licht van Mededogen	pag. 21
➤ Een merkwaardige familiefoto in de binnenplaats van "De Mooren Toren"	pag. 25
➤ De familie van Herwegen op de vlucht in 1914 (2 en slot)	pag. 33
Publicatie	
➤ 100 jaar Padvinders van Sint-Stanislas	pag. 23
➤ De Pelgrim van De Koninck	pag. 38

Heropening museum - 24 april 2016

In ons vorige nummer van Heemtenberg vertelden we dat ons Zoldermuseum tot 31 maart 2016 niet toegankelijk zou zijn voor het publiek omwille van dakwerken aan “La Piazza”, ons museum-gebouw. De heropening werd voorzien op 10 april 2016.

Jammer genoeg zijn de werken enkele weken later afgerond dan voorzien waardoor het niet mogelijk was te heropenen op 10 april 2016.

Door het vele stof en vuil dat vrijgekomen is, lag ons museum bedolven onder een dikke laag. Ons museumteam levert intussen een extra inspanning om ons Zoldermuseum voor onze bezoekers opnieuw toegankelijk te maken.

Daarom heropenen we op de jaarlijkse Erfgoeddag op zondag 24 april 2016. De geplande herneming van de expo over De Leeuwerik wordt hierdoor verschoven naar juli 2016.

Erfgoeddag 2016 - Rituelen

Op **zondag 24 april 2016** heeft de jaarlijkse Erfgoeddag plaats. In 2016 is het thema “*Rituelen*”. Ons museumteam vult dit thema in door een expo over de rituelen binnen de Berchemse jeugdbewegingen. Hierbij werken we samen met Chiro Sint-Willibrordus, Padvinders van Sint-Stanislas en KSA Sint-Stanislas.

Hebt u hierover nog informatie of foto's uit de oude doos, dan zijn deze altijd welkom. Neem hiervoor contact met ons op via mail museumbeheer@heemkundeberchem.be of telefonisch met Paul Gysen op maandag, dinsdag en vrijdag tijdens de kantooruren op 03 292 51 15. Alvast bedankt!

Expo - Heemkring Berchem vzw: **Rituelen in Berchemse jeugdbewegingen**

Chiro St-Willibrordus, Padvinders van St-Stanislas, KSA St-Stanislas,...

Zondag Erfgoeddag 24 april 2016

Gratis toegang tijdens de Erfgoeddag!

8 en 22 mei 2016 van 14 tot 17 uur

Toegang: leden gratis - niet-leden € 1,00 - groepsbezoek mogelijk

Zoldermuseum Schaliënhoeve | Rooiplein 6, 2600 Berchem
(Domein Park-West - La Piazza - 1e verdieping)

Info: 03 292 51 15 - 03 230 17 51

e-mail: info@heemkundeberchem.be | www.facebook.com/heemkundeberchem

WWW.ERFGOEDDAG.BE

DOWNLOAD DE HANDIGE APP OP ERFGOEDAPP.BE EN
ONTDEK DE GRATIS ACTIVITEITEN BIJ JOU IN DE BUURT

ERFGOEDDAG IS EEN INITIATIEF VAN FARO, VLAAMS STEUNPUNT VOOR CULTUREEL ERFGOED
VZW, IN SAMENWERKING MET DE ERFGOEDGEMEENSCHAPPEN IN VLAANDEREN EN BRUSSEL

#ERFGOEDDAG

Heemkring Berchem vzw

Foto Expo **RITUELEN**
in Berchemse
jeugdbewegingen

DUBBEL-EXPO

De verdwenen Berchemse wijk
"De Leeuwerik"

Heemkandezondagen
12-19-26 juni 2016 | 14 tot 17 uur

Zoldermuseum Schaliënhoef - Rooiplein 6 - 2600 Berchem
(Domein Park-West - La Piazza - 1e verdieping)
Toegang: leden gratis - niet-leden € 1,00

groepsbezoek mogelijk
Info: 03 292 51 15 - 03 230 17 51
e-mail: info@heemkundeberchem.be
www.facebook.com/heemkundeberchem

Heemkandezondagen op 12-19-26 juni 2016

Enkele jaren geleden startte Heemkunde Gouw Antwerpen met een initiatief om heemkunde toegankelijker te maken voor het publiek. Dit resulteerde in "Heemkandezondagen", telkens in de maand juni waarbij men zijn museum openstelt gedurende 3 opeenvolgende zondagen.

Sindsdien werken we als heemkundige kring actief mee aan deze Heemkandezondagen. Vroeger gebeurde dit onder een specifiek jaar-thema, voorgesteld door de Gouw Antwerpen. Vorig jaar echter kwam er vanuit de Gouw door omstandigheden weinig ondersteuning voor deze dagen. Toch hebben wijzelf dit initiatief verdergezet.

De Gouw Antwerpen heeft begin 2016 beslist deze dagen nog wel te ondersteunen maar dan zonder specifiek thema. We willen dit mooie initiatief verderzetten en willen daarom dit jaar ons publiek dubbel in de watten leggen. Daarom houden we tijdens de **Heemkandezondagen op zondagen 12-19-26 juni 2016 een "Dubbel-Expo" waarbij u zowel de Erfgoed-Expo Rituelen kunt bezoeken en tegelijk ook onze mini-expo over "De Leeuwerik".** Vanaf juli 2016 kunt u dan de vernieuwde "Leeuwerik-expo" bezoeken waarbij we toch door bijkomende informatie, nieuwe ongekende foto's een uitgebreider zicht kunnen geven van deze Berchemse wijk die in 1928 verdween.

Dus zien we u graag terug in ons museum tijdens de Heemkandezondagen op 12-19-26 juni 2016 in ons Zoldermuseum telkens tussen 14 en 17 uur. ☐

Teksten Heemtenberg

Hebt u nog oude foto's, een leuk Berchems verhaal, wilt u een bijdrage leveren of hebt u een interessant artikel over ons geliefde Berchem? Teksten zijn altijd welkom bij onze redactie:

Heemtenberg - Auwersstraat 34, 2600 Berchem

Telefoon 03 230 17 51

e-mail: heemtenberg@heemkundeberchem.be

De redactie voor het volgende nummer wordt afgesloten op zondag 12 juni 2016. ☐

Lidgeld 2016 - hernieuwing

Een nieuw werkjaar brengt ook de hernieuwing van uw lidmaatschap van onze heemkring met zich mee. In onze vorige uitgave van Heemtenberg, boden we u de mogelijkheid om uw lidmaatschap te hernieuwen voor 2016.

Vele van onze lezers hebben intussen dan ook hun lidmaatschap verlengd en zijn zo zeker van **gratis toegang tot ons Zoldermuseum en krijgen 4 maal per jaar ons heemkundig magazine Heemtenberg** thuis in de brievenbus.

Het tarief en de keuzes van het lidgeld zijn zoals de vorige jaren ongewijzigd. Als lid hebt u de keuze uit volgende formules:

- Familiaal lidmaatschap: € 12,00 per jaar
- Steunend lid: € 17,00 per jaar
- Erelid vanaf: € 32,00 per jaar.

U kunt het bedrag van uw keuze overmaken op onze bankrekening: **IBAN BE53 0680 7122 0053** op naam van **Kring voor Heemkunde Berchem vzw** met vermelding **Lidgeld 2016**.

Alvast bedankt voor het vertrouwen, uw bijdrage en steun aan onze heemkring.

Bent u verhuisd of gaat u binnenkort verhuizen?

Vergeet dan niet uw adreswijziging tijdig mee te delen aan

onze redactie en ontvang ons tijdschrift Heemtenberg op

uw nieuwe adres! Contacteer ons op 03 230 17 51

of via e-mail heemtenberg@heemkundeberchem.be

Daarom wordt Berchem het “slijkdorp” genoemd

door Paul en Walter Gysen

Berchem staat bekend als “Slijkdorp”. Vanwaar deze benaming? In Heemtenberg 89 (Jg. 15, oktober-november 2007) ging Gaston Van Bulck op zoek naar de oudste notering van deze spotnaam. Wij doken de Berchemse geschiedenisboeken in en vonden niet meteen de oudste notering maar wel een verklaring voor “het slijkdorp”.

De naam Berchem ontstond reeds vóór 1200 en komt uit het Frankisch. ‘Berch’ betekent berg en ‘heem’ woonplaats of nederzetting. ‘Heem op ten berg’ verwijst naar ‘woning of hoeve op de berg’. Berchem is het hoogste deel van de vlakte die Antwerpen omringt. Het lag circa 12 m boven de middeleeuwse overstromingsgebieden van de Schelde.

De naam “slijkdorp” ontstond in de 16e eeuw toen Berchem 2 onverharde aarden heirbanen kende, de Oude Mechelse Heirbaene (nu Floraliënlaan en Generaal Lemanstraat) en de ’s Herenstraete (nu Grotesteenweg). Ten tijde van Keizer Karel V (1515-1555) was Antwerpen uitgegroeid tot een welvarende handelsstad met uitgebreid handelsverkeer naar het binnenland. De 2 heirbanen waren onverharde aardenwegen, stofferig in de zomer en slijkerig in de winter. Daar ze lager gelegen waren dan het centrum van het dorp veranderden ze tijdens natte winters in een modderpoel. Rijtuigen en karren raakten er niet door tenzij men zelf de weg bedekte met stokken of bussels klein hout om een betere grip te hebben op de weg om zijn weg verder te zetten en Antwerpen te bereiken. Pas rond 1700 werd de Grotesteenweg een kasseienweg. Onvermijdelijk kreeg Berchem de naam “slijkdorp”, een naam die behouden bleef tot in de jaren 1920 toen de laatste Berchemse land- en tuinbouwwijk “Leeuwerik” verdween in 1928 en plaats maakte voor een nieuwe wijk met verharde stenen wegen.

Volgens de overlevering bestaat er een archiefdocument uit die periode, waarin een ambtenaar uit Brussel aangeeft dat hij op bezoek komt naar Berchem, maar dat hij zal wachten tot het weer beter wordt. De Berchemse wegen lagen er nat en slijkerig bij en zijn schoeisel was daar niet tegen bestand. Berchem is dan ook heel lang een plattelandsgemeente geweest, in tegenstelling tot Antwerpen en Borgerhout. Tot in de jaren 1950 stonden op de Fruithoflaan nog boerderijen.

Het verband tussen het Sint-Stanislascollege op het Van Hombeeckplein en de Chocoladefabriek Vanova in de Belgiëlei 35: de Familie Van Hoof

door Thierry Van Hissenhoven

In de inkomhal van het Sint-Stanislascollege hangt de gedenksteen van de plechtige opening van het college in 1903. De medestichter en sponsor was Henricus Van Hoof.

Henricus kwam uit een gezin van 7 kinderen. Zijn vader Pierre Alexander had een suikerraffinaderij aan nummer 35-37 van de Belgiëlei opgestart in 1880, toen nog Leopoldlei.

Door de opkomst van de bietensuiker in 1887 kwamen de 18 Antwerpse rietsuikerraffinaderijen (nl. suiker vanuit de Canarische eilanden zijnde de grond geschonken door de koning van Spanje

aan soldaten van Berchem die de Moren mee uit Spanje verjoegen) in zware moeilijkheden. Daarom besloot de familie Van Hoof over te schakelen op de productie van chocolade. Het merk **Vanova** kwam boven de doopvont.

Later werd de thans nog steeds actieve fabriek aan de Belgiëlei overgenomen door de Zwitserse firma Peter-Cahier-Kohler dat zelf een paar jaar later door Nestlé opgekocht werd.

Pas in 1990 ging de fabriek over in Franse handen nl. OCG Cacao en in 2008 kwam het in handen van de huidige eigenaar de Amerikaanse Cargill groep.

Wie vandaag door de Lamoriniërestraat fietst ter hoogte van de spoorweg zal nog steeds de lekkere geur van chocolade ruiken weliswaar thans enkel voor de groothandel.

Wie van jullie heeft er nog mooie albums, prentjes & verpakkingen van de chocolade Vanova op zolder liggen? □

Vlaggen van het Sint-Joanna Instituut

door Philippe Huijghebaert

Begin juli 2015 werden er in het voormalige Sint-Joanna Instituut in de Ferdinand Coosemanstraat 15-17 te Berchem, thans De Schatkist en Campus Sint-Willebrord, enkele kasten opgeruimd en kwamen er nog onvermoede stukken aan het licht.

Foto 1: Vlag van het Technisch Instituut Sint Joanna Berchem met datum 1931.

Foto 2: Vlag van de Beroepsschool Ste-Joanna Berchem met datum 1939

Bij de stukken met betrekking tot het vroegere Sint-Joanna zijn er ondermeer vlaggen en audiovisueel materiaal, zoals foto's, films, dia's en geluidsbanden. Vele hebben betrekking op het feestspel "Gouden regen op Sint-Joanna", de viering in 1964 van "50 jaar technische school", waarbij de leerlingen de geschiedenis van de school ten tonele voerden.

De mooiste en interessantste stukken zijn echter de vlaggen, maar deze roepen heel wat vragen op. Maar eerst een beschrijving: beide zijn ongeveer 1,60 m op 1,60 meter groot en verkeren in goede staat.

De eerste vlag is van het Technisch Instituut Sint Joanna Berchem met datum 1931. Centraal staan op een achtergrond met een doornenkroon in een stralenkrans, de Heilige Joanna en het Kind Jezus. Links het schild van Berchem en een banderol met 'liefde' en 'godsdienst' rond een rode roos. Rechts het schild van Brabant en een banderol met 'geluk' en 'werklust' rond een identieke rode roos. De rode roos staat symbool zowel voor het bloed van Christus en de martelaren, als ook voor vruchtbaarheid en maagdelijkheid.

De tweede vlag is van de Beroepsschool Ste-Joanna Berchem met datum 1939. Centraal kijkt een jonge vrouw of leerling in het uniform van de dertiger jaren naar een kelk met hostie in een stralenkrans. Met haar handen maakt zij een offerend gebaar. Staan de korenaren hier symbool voor de vruchten van de arbeid, die zij aan de Heer opdraagt? Witte lelies symboliseren de zuiverheid. Rechtsboven staat het schild van Berchem en linksonder een schild met een kruis en V.K.S.J., de Vlaamse Katholieke Studerende Jeugd, de 'vrouwelijke' tegenhanger van de K.S.A. of Katholieke Studenten Actie.

Bij de vlaggen stak ook een koperen bovenstuk voor een vlaggenstok: een kruis met vier gelijke armen, die naar hun uiteinden toe waaier-vormig verbreden. De vorm van het kruis komt min of meer overeen met het kruis op het schild in de vlag van de beroepsschool.

Foto 3:
Koperen bovenstuk voor een vlaggenstok

De vragen

- Zijn dit originele vlaggen die wereldoorlog 2 en de V2-inslag overleefden of werden ze na de oorlog opnieuw gemaakt?
- Wat betekenen de data 1931 en 1939? We veronderstellen dat de technische afdeling in 1931 werd opgericht en dat de beroepsafdeling haar 25-jarig bestaan vierde in 1939, maar is dit correct? Zie hieronder.
- Welk was de plaats van de V.K.S.J. in de (beroeps)school?
- Waarom een Brabantse leeuw op de vlag van de technische school?
- Horen bovenstuk en vlag van de beroepsschool bij elkaar?

Technisch of beroeps?

Het boek over de geschiedenis van "Sint-Joanna in Berchem, 1848-1998" dat Marij Preneel in 1998 schreef naar aanleiding van "150 jaar zusters Annonciaden in de Antwerpse rand", is hierin niet duidelijk. Enerzijds worden de termen in het boek door elkaar gebruikt en anderzijds evolueren deze zelf in de loop van de 20ste eeuw. In 1914 wordt met zekerheid de beroepsschool opgericht, die dus in 1939 haar 25-jarig bestaan kan vieren. Maar de school viert in 1964 met het feestspel "Gouden regen op Sint-Joanna, 50 jaar technische school", zoals bovenaan in dit artikel reeds aangegeven, terwijl enkel de beroepsafdeling 50 jaar kon bestaan.

Wordt die technische school opgericht in 1931?

Na een mislukte poging tot oprichting van een handelsafdeling op het einde van de twintiger jaren, "trachtte Sint-Joanna haar aanbod te verbreden door aan de beroepsschool een normaalafdeling te koppelen". "In 1931 kreeg Sint-Joanna van het Ministerie van Onderwijs de toelating om vijf stagiaires voor te bereiden op het officiële examen van stage". Is dit de start van de technische afdeling? Zeker is dat zowel beroeps als technische tot het studiegebied mode behoorden, om de moderne term te gebruiken. Handel en kantoor worden pas na de tweede wereldoorlog uitgebouwd, wanneer de afdeling kleding of mode sterk achteruit gaat.

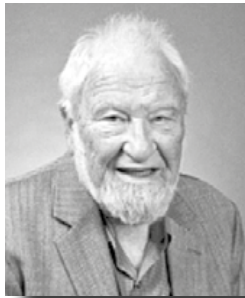
Wie hier meer informatie kan over bezorgen is erg welkom!

De zusters bij wie ik te rade ging, konden op de vragen geen antwoord geven. In overleg met hen werden de archiefstukken gedeponneerd bij KADOC in Leuven, waar zij overigens zelf al het grootste gedeelte van hun archief naar toe brachten. □

Polemologie en de nieuwe oorlog

door Hugo Lambrechts-Augustijns

In functie van de “Groote Oorlog” bestudeerden we in een vorig nummer van Heemtenberg (nr. 120) de evolutie van de oorlogsvoering in de Westerse wereld. Daarin schreven we dat we ons ernstig moeten bezighouden met het onderzoeken van de oorzaken van oorlogen om daarmee een bijdrage te leveren aan de totstandkoming van een duurzame vrede. De wetenschap van oorlog en vrede wordt ‘polemologie’ genoemd¹. De verschrikkelijke terroristische gebeurtenissen van 2001, met de aanslagen op de Twin Towers van het World Trade Center in New York, tot op heden vragen onze bijzondere aandacht.

David Rapoport
Professor emeritus

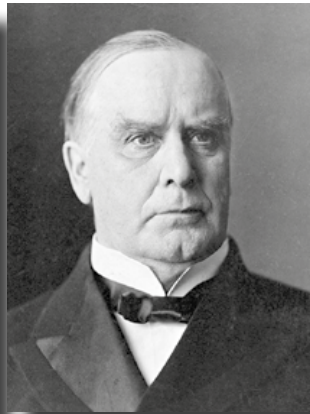
David Rapoport (°1929), Amerikaanse hoogleraar aan de universiteit van Los Angeles Californië en invloedrijke terrorismeonderzoeker, onderscheidt in de geschiedenis vier golven van internationaal terrorisme.

Tsaar Alexander II

Keizerin Elisabeth alias Sissi

President William McKinley

¹ Het woord polemologie is afgeleid van het Griekse woord ‘polemos’ dat oorlog betekent.

1- Het anarchistisch terrorisme (1880-1920)

Het anarchistisch terrorisme was de eerste beweging die voor een wereldwijde golf van terreur zorgde. Het vond zijn oorsprong onder Russische intellectuelen. De anarchisten hadden vooral politieke leiders als doelwit. Tsaar Alexander II (1881), de Habsburgse keizerin Elisabeth alias Sissi (1898) en de Amerikaanse president McKinley (1901) waren bekende slachtoffers. Maar er werden ook bommen in cafés en operagebouwen gegooid met gewone burgerslachtoffers als gevolg.

Men noemde dit ‘propaganda van de daad’, om zich af te zetten tegen de ‘propaganda van het woord’. Met dit terrorisme wilde men de heersende macht zichzelf laten compromitteren door een gewelddadige overreactie uit te lokken. Dit zou uiteindelijk leiden tot een volksrevolutie die de heersende macht omver wierp. De titel terrorist werd met trots gedragen. Een Russische anarchiste liet een rechter boos weten geen moordenaar te zijn, zij was een terrorist.

2- Het antikoloniale terrorisme (1920-1960)

Deze terreurgolf begon na de Eerste Wereldoorlog en het Verdrag van Versailles. Verliezers als het Habsburgse Rijk werden door de overwinnaars opgedeeld in natiestaten, onder het mom van zelfbeschikkingsrecht. Binnen hun eigen wereldrijken vonden sommige volken zelfbeschikking ook een goed idee. De afscheidingsbewegingen probeerden met geweld hun doel te bereiken. Zo probeert de ETA (*Euskadi Ta Askalasu*, Baskenland en Vrijheid) een onafhankelijke socialistische Baskische staat op te richten. Hamas streeft ernaar Palestina te bevrijden van de Israëlische bezetting. Het IRA of het ‘*Irish Republican Army*’ ontstond uit de Paasopstand van 1916 en streeft naar een Ierse staat zonder banden met het Verenigd Koninkrijk. Met de opening van het Suezkanaal in 1869 kreeg Cyprus een grote strategische waarde. Het Verenigd Koninkrijk neemt het beheer van het eiland in 1878 in handen en maakt er in 1925 een Britse kroonkolonie van. Na vier jaar

vrijheidssrijd werd Cyprus in 1960 een onafhankelijke republiek. Naar aanleiding van de Cypriotische staatsgreep van 1974 kwam een Turkse militaire invasie van Cyprus op gang. De Algerijnse dekolonisatieoorlog van 1954 tot 1962 werd gekenmerkt als een complex gevecht met guerrilla, terrorisme tegen burgers, het gebruik van martelingen en counterterrorismen van het Franse leger.

De terreurgroepen vormden vaak een onderdeel van een bredere opstand of guerrillastrijd. Gewone burgers werden zoveel mogelijk buiten schot gehouden. Deze golf had haar hoogtepunt na de Tweede Wereldoorlog. Dankzij het dekolonisatieproces ebde ze snel weg. Deze terroristen noemden zichzelf geen terrorist, maar vrijheidssrijder.

3- Het nieuw linkse terrorisme (1960-1989)

Marxistische jongeren, geïnspireerd door de Vietnamoorlog, meenden de wereld te moeten bevrijden van het kapitalistische Westen. Met actieve steun van de Sovjet-Unie groeide dit uit tot de derde golf. Omdat men bij de staat een agressieve reactie wilde uitlokken die het volk tot een revolutie zou aanzetten, lijkt deze erg op de eerste golf. Door de combinatie van het nationalisme van de tweede golf met linkse ideologieën ontstonden hybride organisaties. Typische voorbeelden waren de Duitse *'Rote Armee Fraktion'*, de Italiaanse Rode Brigades en het Japanse Rode Leger. Men richtte zich vooral op het vermoorden van politici en industriëlen en het plegen van aanslagen op legerbases. Er werd nauw samengewerkt met linkse Arabische dictaturen als Libië en Syrië en diverse Palestijnse groepen. Nieuw was het gebruik van vliegtuigkapingen om publiciteit te krijgen.

4- Het religieus terrorisme (1979 tot heden)

Met het langzaam verdwijnen van de radicale linkse golf in de jaren tachtig kwam een nieuwe golf, vooral het islamitisch terrorisme, op. De inspiratie werd gevormd door de Iraanse revolutie en de Sovjet-Russische inval in Afghanistan in 1979. (Als Amerikaan vergeet David Rapoport wel de Amerikaanse inmenging in deze gebieden te

vermelden.) Het gebruik van nieuwe communicatietechnologieën maakt het leggen van contacten gemakkelijker. Het vervagen van onze grenzen maakt de verplaatsing van personen en goederen minder controleerbaar.

Het enorm aantal slachtoffers onder gewone burgers onderscheidt het islamitisch terrorisme echter van de drie eerdere golven. Bereiken de islamitische terroristen hun doel het kapitalistische Westen te raken door onschuldige burgers te doden?

Terroristen behalen hoogstzelden hun politieke doelen. Volgens David Rapoport ebben de meeste terreurgolven weg nadat sleutelfiguren zijn uitgeschakeld, sponsors verdwijnen of de realiteit hen inhaalt. De huidige realiteit is echter complexer. De niet-statelijke gewapende actoren of groeperingen vormen een permanente bedreiging zonder dat er een *'staat van oorlog'* wordt afgekondigd.

Voorheen had een oorlog een bepaald doel: het uitbreiden van het machtsgebied en de invloedssfeer, om politieke redenen (troonopvolging), om economische redenen (grondstoffen) en om religieuze redenen (kruistochten). De *'totaal-oorlogen'* van de vorige eeuw maakten echter burgerdoelen ook een legitiem doelwit. De V1- en V2-bommen maakten vooral burgerslachtoffers. De geallieerde bombardementen op de Duitse steden in de Tweede Wereldoorlog moesten het ganse Duitse volk op de knieën krijgen. Maar telkens kwam er een moment dat de agressor gedwongen werd te stoppen en werd een vredesakkoord gesloten. Gezien de niet-statelijke gewapende actoren zich niet houden aan de regels van het *'Internationaal Humanitair Recht'* zal het moeilijk zijn om tot een vredesakkoord te komen. Hopelijk verzeilen we niet in een *'Dertigjarige oorlog'*, maar deze is toch reeds vijftien jaar bezig.

Besluit

De methode van de 'ouderwetse' gecombineerde infanterie-cavalerieoorlogen hield in de 'Groote Oorlog' geen rekening met de evolutie van de bewapening. De massale bajonetaanval bij een loopgravenoorlog was zinloos. Toch bleven de generaals de tactiek van de suïcidale lijnaanval prefereren. De Duitse militaire leiding

wist reeds na enkele maanden dat de oorlog in 1914 verloren was. Het aanvalseffect was door de patstelling van de loopgraven tenietgedaan. De politici konden geen vrede nemen met een beëindiging van een vastgelopen oorlog, anders waren de talloze gesneuvelden voor niets geofferd.

De terroristische aanslagen van de laatste jaren moeten ons doen inzien dat de verdedigingstactiek van ons land en haar bevolking ernstig dient herzien te worden. Ik ben ervan overtuigd dat onze politiediensten, het leger en de politieke instellingen hun uiterste best doen om terroristische rampen te vermijden. Naar mijn persoonlijke mening moeten echter enkele tactische accenten verlegd worden. De verdediging van ons (vader)land berust teveel op verouderde denkpatronen. Er wordt nog teveel geïnvesteerd in een bewapening die we nu niet echt nodig hebben. (Die invuloefening moet u zelf maken.) De vrijgekomen middelen kunnen ingezet worden in het luik van de terrorismebestrijding. Het vergt een politieke moed om zulke beslissingen te nemen. We zijn er ons van bewust dat een grotere samenwerking tussen verschillende disciplines een zeer complexe structuur zal vergen. In 1997 werd een parlementaire onderzoekscommissie samengesteld om naar aanleiding van de zaak Dutroux hervormingen door te voeren. We zijn nu twintig jaar verder en met de zaak Ibrahim Bakraoui blijkt het gerecht nog te falen. Er klinken prangende vragen over de werking van alle diensten die betrokken zijn met terreurbestrijding.

Wij willen geen vrede nemen dat er nog meer onschuldige mensen sneuvelen op iets dat niet eens een slagveld is. □

Bibliografie

- Lambrechts-Augustijns, Hugo, *De Groote Oorlog en de polemologie*, in: Heemtenberg, jg. 22, nr. 120, winter 2014-2015, pp. 14-20.
- Rapoport, David en Alexander, Yonah, *Morality of Terrorism: Religious Origins and Ethnic Implications*.
- Rapoport, David, *Inside Terrorist Organizations*, New York, 1988.
- Rapoport, David, *The Four Waves of Terrorism*, in: *Attacking Terrorism*, 2004.
- Rapoport, David, *Terrorism: Critical Concepts in Political Science*, New York, 2006.

Tempel van het licht van Mededogen

Centrum van Shin Boeddhisme vzw | Pretoriastraat 68 te Berchem

door John Truyts

Het was de plaatselijke Femma-vrouwenclub, waarmede mijn echtgenote en ik hun feesten, stadsbezoeken of de daguitstappen al eens mee-maak, die ons deze keer uitnodigde om een Boeddhatempel in Berchem te bezoeken. Dat ik als lid van de “Heemkundige Kring van Berchem” totaal onwetend was van een Boeddhatempel in mijn gemeente onthutste mij. Nooit van gehoord, nooit opgemerkt en nooit over gelezen, zelfs niet in ons eigenste Heem-ten-Berg-boekje! Dat ik godsdienstig weinig geïnteresseerd ben verontschuldigt mijn onwetendheid niet.

Wij dus naar de niets biedende Pretoriastraat waar een weinig opvallend bordje, aan één der meer dan 100-jaar oude huizen, een “tempel” aankondigt, ook al leek dat er op het eerste zicht helemaal niet op. Mijn enthousiasme daalde met sprongen. En er zouden mij nog wel enkele dingen ontnuchteren. Zo moesten wij in de smalle gang al direct onze schoenen uitspelen, die daar op een hoopje werden bewaard.

In de voorkamer stonden hier en daar wat Boeddhabeeldjes en dito foto's en wat schilderwerk. Maar de wierookwalm was voor mij zeer moeilijk om in te ademen. Heel veel bezoekers scheen men hier niet te verwachten want niet iedereen kon hier een stoeltje bemachtigen. Zij die er niet in lukten dienden dan maar op het tapijt te gaan zitten (in Lotushouding?). Het geheel riep bij mij herinneringen op van een scoutstent waarin tijdens een kampement een vergadering werd gehouden. Maar dat was dan ook het einde van de miserie van dit bezoek.

Want dan kwam de spreker van dienst. Tot mijn verwondering was hij geen man uit het verre Oosten maar een echte Belg. In enkele zinnen wisten we al dat Boeddhisme geen godsdienst is want zij hebben geen goden, dus ook geen “geboden” of geen “verboden”. Ook erkennen ze geen “hiernamaals” waarvan andersgelovigen zoveel van verwachten. Ook is er nog nooit iemand teruggekeerd om daarover uitleg te geven na de aardse dood.

En hun Boeddha's dan? Dat zijn gewone aardse mensen geweest die uit hun ondervindingen de beste wijze van leven en genieten ervaarde en er een “leer” uit puurden die zij zo graag met andere stervelingen willen delen.

De redenaar van dienst probeerde menigmaal met de aanwezigen tot een open gesprek te komen. Zijn toespraak duurde zowat een uur en verveelde geen moment! Nadien was er nog een half uurtje koffie met... en daar kwamen de tongen los en kon men allerlei documentatie bekomen om eventueel een gevolg te geven aan deze middag.

Eén ding is zeker: *de betekenis van deze tempel in Berchem is mij niet meer onbekend. Zonder meer!* □

24 april 2016

Erfgoeddag “Rituelen”

Rituelen in Berchemse Jeugdbewegingen

Chiro St-Willibrordus, Padvinders & KSA van St-Stanislas

extra op 8 en 22 mei 2016 - 14 tot 17 uur

12-19-26 juni 2016

Heemkundezondagen

Dubbelexpo Rituelen & De Leeuwerik - 14 tot 17 uur

25 juni 2016

Berchem Bruist

Cultuurmarkt Victor Jacobslei - 12 tot 18 uur

100 jaar Padvinders van Sint-Stanislas

In 2015 vierden de Padvinders van Sint-Stanislas, 8ste scoutsgroep Antwerpen, hun 100-jarig bestaan en publiceerden zij tot slot een ‘jubelboek’: **100 jaar Padvinders van Sint-Stanislas, 1915-2015**.

In acht hoofdstukken schetsen de auteurs de evolutie van de groep. Deze zijn opgebouwd volgens een vast schema. Bij het begin van elke periode wordt de groep in zijn context gesitueerd: de geschiedenis van Berchem, het Sint-Stanislascollege en scouting.

Een lijstje met de groepsleiders, groepsaalmoezeniers en het ledenaantal vormt de inleiding op de geschiedenis van de groep in die periode. Enkele teksten en een uitgebreide fotoreportage illustreren elke periode en geven er de sfeer van weer. Elk hoofdstuk wordt afgesloten met de lijst van de zomerkampen.

De acht hoofdstukken:

- 1915-1930: Van clandestiene patrouille tot tweetalige collegegroep
- 1930-1940: De troep wordt een groep
- 1940-1945: Tweede Wereldoorlog
- 1945-1965: Een bloeiende collegegroep
- 1965-1980: Een scharnierperiode
- 1980-1995: Uitbreiding naar Kleine Stan
- 1995-2003: Uitbouw van een gidsengroep
- 2003-2015: Op nieuwe wegen

100 jaar Padvindere van Sint-Stanislas, 1915-2015

Eindredactie: Jan Boey en Philippe Huijghebaert

Afmetingen: 248 x 200 x 15 mm

176 bladzijden 'full color', genaaid

Meer dan 300 foto's en afbeeldingen

Geïnteresseerden kunnen het boek bestellen door storting van **25,00 euro (+ 5,00 euro verzendingskosten)** op rekening **BE85 9731 1416 6206 van Jubelcomité 100 jaar 8e, 2600 Berchem, met vermelding jubelboek en adres.**

Levering in Berchem en aanpalende wijken is gratis.

Voor meer informatie kan u terecht bij p.huijghebaert@skynet.be of 03 230 94 77.

"Een mooie bijdrage tot de lokale geschiedenis van Berchem" ①

Een merkwaardige familiefoto in de binnenplaats van "De Mooren Toren"

door Gaston Van Bulck

De Berchemse afspanning "De Mooren Toren"

"De Mooren Toren" was een van de opvallendste gebouwen van Berchem. Een mooie prentkaart uit die tijd toont het vooraanzicht van het gebouw (Uitgever G. Hermans, Antw, n. 857).

Het brede huis aan de Grotesteenweg 124, met twee verdiepingen en zadeldak, stond in de bocht van de Steenweg naar de Hoge Weg.

Een brede ingangspoort leidde naar de open binnenkoer. Op de statige gevel van het gebouw kon men in grote zwarte letters de benaming "DE MOOREN TOREN" lezen. Boven de poort was, benevens de vermelding "Afspanning" ook de naam van de toenmalige eigenares E. De Roeck-Van den Eynde, geschilderd.

De Mooren Toren
tekening van Louis Beumont

Volgens Octa Du Caju bestond de afspanning reeds in de 18de eeuw¹. Toen droeg ze de naam "Het Torenken". Later werd het "de Moriaan", daarna "De Moor in den Toren" en tenslotte "De Mooren Toren". Het pand werd in 1911 voor de verbreding van de Grote Steenweg onteigend. In 1944 werd het gebouw geteisterd en bleef gedurende jaren onbewoond tot de Kredietbank het omstreeks 1950 aankocht om er een bijkantoor te vestigen. Octa Du Caju vermeldde dat de zusters van de Orde der Zwartzusters

¹ DU CAJU O., 1966, 3-4. Deze auteur vermeldt geen volwaardige bronnen in haar bijdragen.

van de Ziekendienst te Berchem een deel van de grond kochten om er een kapel op te bouwen. Dat was de derde Heilig Kruiskapel in Berchem². Zij werd op 1 mei 1956 ingewijd. Maar omwille van de uitbreiding van het bejaardenhome Sint-Jozef werd ze in 2009 gesloopt³.

Een geënsceeneerde foto

Al een tijdje geleden ontvingen we van mevrouw Maria De Roeck uit Hove een foto van de familie De Roeck toen die “De Mooren Toren” bewoonde. Aan de hand van de geschatte leeftijd van het jongste kindje op de foto, mag men besluiten dat zij van de zomer 1898 dateert.

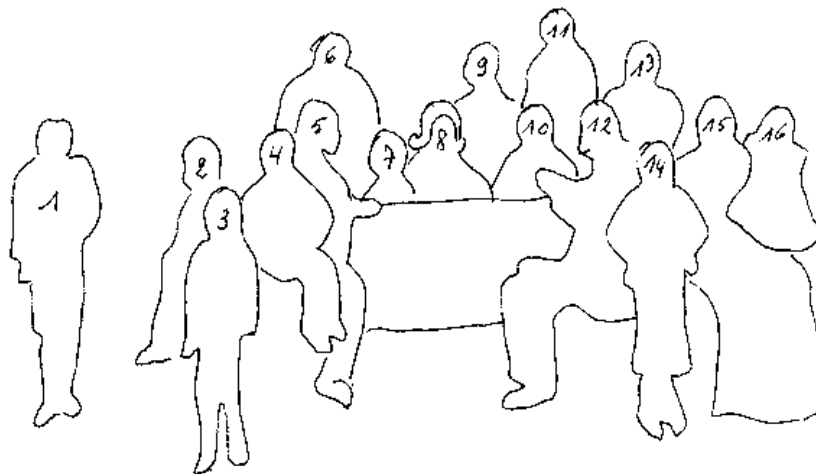
De foto werd genomen op de gekasseide binnenkoer. Zestien personen, acht volwassenen en acht kinderen, poseren voor de fotograaf. Het is duidelijk een geënsceeneerde foto. Elke pose is grondig voorbereid. Alle familieleden zijn op hun best uitgedost. Om de tafel, bedekt met een geruit tafelkleed, zitten vier kaartspelers en staan vijf kijkers. Links vormen vier kinderen een groepje rondom een stootkarretje met trekhaken, wellicht om er een hond in te spannen. Rechts zit een jonge vrouw met een klein kind op de arm en voor haar staat een jongetje met een zwarte vogel in de hand.

² VAN HEES L, 2009, 15 - 16

³ GYSEN W., 2009, 28-29

Eigenaars van de afspanning

Mevrouw Maria De Roeck heeft de profielen van de personen op de foto op een afzonderlijk blad getekend en hun namen erbij geschreven.

Identificatie van de personen op de foto door mevrouw Maria De Roeck

1. Henry De Roeck, 2. ? De Roeck, 3. Louis De Roeck, 4. Jules De Roeck, 5. Jef De Roeck, 6. Neel De Roeck, 7. ? De Roeck, 8. Mevr. De Roeck – Van den Eynde (uitbaatster van de Mooren Toren), 9. Tante Marie (vrouw van Neel De Roeck), 10. Jos Van den Eynde, 11. Charel De Roeck, 12. Gomaar Charel De Roeck – Mees (architect van de gemeente Berchem), 13. Tante Net De Roeck, 14. Jos De Roeck, 15. Mathilda De Roeck – Mees, 16. Maria De Roeck.

Nummers 1 – 4 – 11 – 14 zijn broers en 16 een zus. Nummers 2 – 3 – 7 zijn broers.

De dame die direct opvalt is de toenmalige eigenares Maria Elisabeth Van den Eynde. Zij draagt een Kempense kap met lange vleugels. Zij werd op 6 januari 1822 in Lier geboren, als dochter van Gummarus, landbouwer, en Maria Catharina De Vos⁴. Ze hadden tien kinderen. Maria Elisabeth huwde een eerste maal op 11 augustus 1853 in Berchem met Gaspar Joseph De Roeck, herbergier⁵. Hij werd op 2 maart 1806 in Mortsel geboren als zoon van de landbouwer Petrus en Maria Elisabeth Vervoort⁶.

Toen Gaspar met Maria Van den Eynde trouwde was hij eigenaar van “De Mooren Toren”. Dat kwam omdat hij reeds weduwnaar was van Joanna Maria Van den Noetelaar, die op 27 mei 1853 in Berchem was overleden.

⁴ Geboorteakte Lier, 1822, nr. 11

⁵ Huwelijksakte Lier, 1853, nr. 67

⁶ Geboorteakte Mortsel, 1806, nr. 7

Volgens de tabel van het kadasterplan van Popp waren omstreeks 1860 Gaspar De Roeck en Joanna Maria Van den Noetelaer in Berchem eigenaar van de panden B 193 en B 194, respectievelijk een huis met erf en een tuin. Dat was “De Mooren Toren”.

Hoe waren zij eigenaar geworden? Mogelijk door een erfenis. Want Joanna Maria Van den Noetelaer was, toen ze huwde met Gaspar De Roeck, weduwe van Augustinus Gallet. Ze overleed op 27 mei 1853 in “De Mooren Toren” (Sectie 2 nr. 158)⁷. Haar echtgenoot Gaspar oefende toen het beroep uit van tapper. We nemen aan in “De Mooren Toren”.

De familie Gallet bezat verschillende eigendommen in Berchem. Toen Augustinus, geboren en getogen in Berchem, op 7 september 1836 overleed, was hij eveneens tapper⁸, mogelijk ook in “De Mooren Toren”.

Tweede huwelijk van Maria Elisabeth Van den Eynde

Na het overlijden van Gaspar De Roeck op 21 mei 1864 in Berchem⁹, huwde Maria Elisabeth Van den Eynde, dag op dag, één jaar later (op 21 mei 1865), een tweede maal. Haar gegadigde was Joannes Franciscus Michaël De Roeck, landbouwer¹⁰. Deze De Roeck was een naamgenoot, maar geen familie van haar eerste man. Hij was afkomstig van Edegem. Bij dit huwelijk vermeldde Maria als broodwinning tapster (in De Mooren Toren).

Het is mogelijke dat die tweede echtgenoot, Joannes Franciscus De Roeck, de animator was van een vereniging die in maart 1899 in Berchem werd gesticht. De Gazet van Antwerpen kondigde op 4 maart aan dat in de herberg “de Mooren in den Toren” een vriendenkring zou worden gesticht, onder de kenspreuk “Vrij en Vrank”¹¹. Alleen personen, geboren in het dorp Edegem en verblijvende in de stad Antwerpen of in de gemeente Berchem, konden van de maatschappij deel uitmaken. De eerste vergadering vond plaats op zondag 5 maart met op de dagorde: de bestuursverkiezing, de gift van een prachtige vlag door de heer X., en een bezoek aan het geboortedorp.

Maria Elisabeth overleed op 18 februari 1904 in haar woning aan de Grotesteenweg 124 in Berchem. Dat is het adres van “De Mooren

Toren”¹². Haar echtgenoot leefde toen nog. De aangifte werd gedaan door haar zonen Cornelis, varkensslachter, en Franciscus, koster. De eerste woonde in Berchem, de tweede in Deurne. F. De Roeck was de eerste koster-orgelist van de Sint-Rochuskerk in Deurne. Hij trad in dienst op 27 februari 1888, werd benoemd op 28 juni 1891 en bleef het ambt vervullen tot 1935¹³. Hij staat niet op de foto.

Volksdichter Jos Van den Eynde

De man die op de foto rechts naast Maria zit, is haar broer Jos Van den Eynde. De man verwierf bekendheid als een begenadigd volksdichter¹⁴. Hij werd op 15 februari 1817 in Lier geboren. Jos huwde op 16 februari 1851 in Nijlen met Catharina De Ridder. Maar in 1862 trokken zij naar het Antwerpse, waar Jos werk vond bij de Noordnatie. Van dan af nam hij zijn intrek in “De Mooren Toren”.

Op 3 februari 1901 werd Jos met een prachtig feest gehuldigd in “De Mooren Toren”. Jos Proost beschreef de bewaarde spijskaart, opgesteld in de geest van de strijd van de Boeren tegen de Engelsen in Transvaal. Jos verklaarde daarbij dat de spijskaart één der fijnste was die hij ooit zag. Zij was versierd met het portret van de dichter. De woorden die werden gedrukt in hoofdletters verwezen naar de oorlogvoerende partijen¹⁵.

Toen zijn zuster Maria op 18 februari 1904 in haar woning “De Mooren Toren” overleed, had Jos daar blijkbaar niets meer te zoeken en keerde terug naar zijn geboortestad Lier. Zijn overlijdensdatum hebben we nog niet aangetroffen maar hij moet oud zijn geworden. Over zijn echtgenote Catharina De Ridder zijn wij niets te weten gekomen.

Jos Van den Eynde werd soms aangeduid als de uitbater van “De Mooren Toren”¹⁶. Maar dat is niet juist. De afspanning was bezit van de familie De Roeck. Zijn zuster Maria Elisabeth baatte na het overlijden van haar eerste echtgenoot de zaak verder uit. Haar naam was in het zwart op de gevel van het huis geschilderd, juist onder de vermelding “Afspanning”.

7 Overlijdensakte Berchem, 1853, nr. 48

8 Overlijdensakte Berchem, 1836, nr. 33

9 Overlijdensakte Berchem, 1864, nr. 35

10 Huwelijksakte Berchem, 1865, nr. 16

11 Digitaal archief Gazet Van Antwerpen, 4 maart 1899

12 Overlijdensakte Berchem, 1904, nr. 57

13 PROOST J., 1956, 43

14 DU CAJU O., 1961, 27-30

15 PROOST J., 1961, 31

16 PROOST J., 1961, 31 en G. Van Bulck, 1999, 838

Kinderen en kleinkinderen van Maria Elisabeth Van den Eynde

De twee andere kaartsters zijn Jef De Roeck (links) en Gommar Charel De Roeck (rechts). Deze laatste, grootvader van onze zegsvrouw, was architect van de gemeente Berchem. Hij werd op 2 april 1856 in Berchem geboren als zoon van Gaspar De Roeck en Maria Elisabeth Van den Eynde. Hij huwde op 21 september 1886 in Berchem met Mathilda Mees¹⁷. Zij werd op 1 mei 1864 in Berchem geboren als dochter van Henricus, timmerman en Anna Catharina Kegeliërs, beide van Berchem.

Keren we terug naar de foto. Mathilde Mees heeft de kleine Maria op de arm. Zij is ook de moeder van Henry, Jules, Charel en Jos. Die laatste heeft een zwarte vogel in de hand. Onze zegsvrouw vermeldde dat hij later priester werd.

Jules, de vader van onze zegsvrouw, is de jongen met het witte blousje op het karretje. Hij werd op 12 december 1893 in de Statiestraat 41 in Berchem geboren als zoon van Gommarus en Mathilde Theresia Mees¹⁸. Later oefende hij het beroep van goudsmid uit in Lier. Na zijn zes jaar durende legerdienst, waaronder vier jaar frontsoldaat aan de IJzer, huwde hij met Melania Flormiondina Anastasia Bogaerts. Zij werd op 6 juni 1898 in de Lange Beeldekensstraat 261 in Antwerpen geboren als dochter van Leonardus Franciscus, schilder en Anastasia Dorothea Beekx, beide uit Antwerpen. Jules oefende als frontsoldaat aan de IJzer de functie van bode uit. Hij werd driemaal gewond. Hij droeg enkel zijn “IJzeren kruis” als oudstrijdersereteken maar vertelde nooit over zijn wedervaren aan het front.

Achter Jef staat Neel De Roeck, varkensslachter in Berchem. Zijn vrouw Maria staat in het midden achteraan. Daar bevindt zich nog een volwassen vrouw: tante Net De Roeck. Blijven nog over: drie jongetjes met eenzelfde kledij, twee bij het karretje en één tussen Jef de Roeck en Maria Van den Eynde. Het zijn waarschijnlijk de kinderen van Neel en tante Marie.

¹⁷ Huwelijksakte Berchem, 1886, nr. 70

¹⁸ Geboorteakte Berchem, 1893, nr. 537

Streekdracht

Een aantal gedichten van Jos Van den Eynde zijn in 1900 in Berchem gepubliceerd. F. Mattheus-Hendriks heeft ze gedrukt. In het boek staat vooraan een portret van de dichter. Hij draagt een burgerlijk herenpak en op het hoofd een Kempense faas. De hoge faas is een typisch kledingsstuk dat vier delen omvat: een stijve, doorstikte band van zowat 5 cm, een lederen of kartonnen klep vooraan, een recht stuk van zowat 7 cm breedte en bovenop het ronde stuk dat het dak van de faas vormt. In de tweede helft van de 19de eeuw was de faas in onze gewesten volop in de mode maar in het begin van de 20ste eeuw verdween ze plots in Antwerpen om plaats te maken voor de Engelse pet¹⁹.

Man met Kempische faas

Op de familiefoto draagt Jos geen hoofddekseel maar zijn zuster Maria Elisabeth heeft, zoals we reeds opmerkten, wel haar Kempense muts op het hoofd. Omstreeks 1900 droegen nog maar enkele Berchemse vrouwen de streekdracht. Mijn overgrootmoeder Joanna Maria Van Regenmortel, hovenierster (Berchem 1815–1900) bleef eveneens haar leven lang de Kempense kap dragen.

Om af te sluiten geven we u een stukje van een gedicht van Jos Van den Eynde weer. Het is opgedragen aan een zekere Van den Wijngaert, kleermaker in Lier.

Mijnheer Van den Wijngaert,

*Het slaaplijf, beste vriend, dat gij mij hebt gezonden,
Heb ik behoorelijk naar mijnen zin bevonden,
Het was mij niet te groot, het was ook niet te klein,
Het kon rechtuit gezeid, geen zierken beter zijn.
Voorwaar, mijn goede man, ik heb er van verschoten,
Het paste net of 't was mij aan het lijf gegoten,
De mouwen van gelijk, die waren juist van pas,
Zoo net of dat de maat aan mij genomen was.*

¹⁹ VANOPPEN H., 1994, 73-74

Wat 't passen dan betreft, moet ik u zeker prijzen,
 Toch moet ik beste vriend, een kleinigheid afwijzen,
 Niet dat het is te grof of dat het is te fijn,
 Want dat zal zeker wel naar zijne centen zijn.
 Maar wil mijn beste vriend, op dees bemerking letten,
 Dat gij de knoppen er wat vaster aan doet zetten.
 Mijn slaaprok ! Als ik hem een keer of drij deed aan,
 Vond ik bijna geen knop in d' eerste rij meer staan.
 Maar wil op mijn verzoek, daar geen verdriet van maken,
 Ik weet zoo goed als gij, dat zijn kleermakerszaken,
 Maar als de baas van t' goed, dien man dat streng belast,
 Dan wed ik dat voortaan hij beter er op past.

...
 Uw genegenste kalant,
 J.J. Van den Eynde.

Mijn adres is : Moorentoren, 124, Berchem.

Verwijzingen

- DU CAJU O., *Korte Schets over de Boer en Dichter Jos Van den Eynde te Berchem-Antwerpen*. In Heemkundig Handboekje voor de Antwerpse Randgemeenten. Borgerhout, jg. IX, nr. 4, 1961-62, blz. 27-30.
- DU CAJU O., *Benamingen van herbergen en huizen te Berchem, vanaf de 16de eeuw*. In Heemkundig Handboekje voor de Antwerpse Randgemeenten. Borgerhout, jg. XIV, nr. 2, 1966, blz. 1-9.
- GYSEN W., *Berchem en zijn Heilig kruiskapellen*. In Heemtenberg. Deel 4, nr. 101, 2009, blz. 28-29
- PROOST J., *Gemeente Deurne. De Sint-Rochusparochie*. Deurne, 1956, 99 blz.
- PROOST J., *Nog over de Volksdichter Jos Van den Eynde*. In Heemkundig Handboekje voor de Antwerpse Randgemeenten. Borgerhout, jg. IX, nr. 4, 1961-62, blz. 31.
- PROOST J., *Ter Aanvulling*. In Heemkundig Handboekje voor de Antwerpse Randgemeenten. Borgerhout, jg. XIV, nr. 4, 1966, blz. 22.
- VAN BULCK G., *Waar is de tijd. Antwerpen in de 20e eeuw. Nr. 35: Berchem*. Zwolle, 1999, blz. 838.
- VAN HEES L., *Berchem en zijn Heilig Kruiskapellen*. In Heemtenberg. Deel 1, nr. 98, 2009, blz. 15; deel 2, nr. 99, 2009, blz. 4; deel 3, nr. 101, 2009, blz. 27.
- VANNOPPEN H. e.a., *Streekdrachten in onze gewesten*. Gent, 1994, 334 blz.

De familie van Herwegen op de vlucht in 1914 (2)

door Van Herwegen Leonard en zoon Van Herwegen Christ

Terug naar huis in Berchem

Begin 1915 kwamen mijn ouders, mijn drie broers en grootmoeder terug naar het bezette België. Ze namen opnieuw hun intrek in hun woonst in de Leopoldstraat 28 (die in 1920 omwille van de gelijknamigheid Patriottenstraat werd genoemd).

Het "vluchtelingencomiteit" in Nederland verleende zijn medewerking bij deze terugkeer. Hierdoor kon mijn moeder samen met de drie maand oude Albert, grootmoeder en broer Jos terugkomen met paard en kar. Vader en Miel kwamen echter "à pied" terug met hun gerij (de omgebouwde bierwagen).

Met dat terug "thuis" zijn, was de gruwel van de oorlog en de moeilijke omstandigheden in bezet België niet voorbij.

Het bezette gedeelte werd bestuurd door generaal-gouverneur Moritz von Bissing (van 1914 tot 1917) en door Ludwig von Falkenhausen (van 1917 tot 1918). Het Belgische ambtenarenkorps bleef in functie maar bleef onder de controle van de bezetter.

Het bezette België was onderworpen aan de Duitse oorlogseconomie.

Moritz Freiherr von Bissing
 (Ober Bellmannsdorf, °30 januari 1844 -
 Vilvoorde, † 18 april 1917)

Ludwig Freiherr von Falkenhausen
 (Guben, 13 september 1844 -
 Görlitz, † 4 mei 1936)

Het moest maandelijks 50 miljoen frank oorlogsbelasting betalen, moest grondstoffen, landbouwproducten, vee en paarden leveren. In 1916 moesten er meer dan 100.000 werklieden verplicht naar Duitsland om daar de Duitse oorlogsmachine draaiende te houden.

Onder druk van al deze abnormale omstandigheden, de steeds groter wordende noden van de bevolking, de steeds schaarser wordende levensmiddelen en de door de bezetter steeds zwaarder opgelegde lasten en opeisingen, was het uiteindelijk voor de opgerichte hulporganisaties niet meer mogelijk zonder hulp van buiten af de nodige humanitaire steun te blijven bieden.

Oprichting van het “Nationaal Comité voor Hulp en Voeding

Op initiatief van Ernest Solvay, Adolf Max, Jean Jadot, Emiel Franqui en Ammanuel Janssens werd voor de Brusselse agglomeratie een “Centraal Comité voor Hulp en Voeding” opgericht.

Bedoeling was het aanleggen van voorraden van de noodzakelijke voedingswaren en in de mate van het mogelijke de behoeftigen te ondersteunen. Dank zij de onderhandelingen van Markies van Villalobar, consul van Spanje en Brand Whitlock, consul van de Verenigde Staten van Amerika met de Duitse gouverneurgeneraal, konden de aangelegde voorraden voedingswaren “niet” opgeëist worden. Dit “Comité” werd uitgebreid over het hele bezette gedeelte van het land. Het “Nationaal Comité voor Hulp

Voedselbedeling: Amerikaanse winkel in Antwerpen (1914-1918)

en Voeding” werkte nauw samen met het buitenlandse hulpcomité “The Commission for Relief in Belgium”. Om een doelmatige werking van dit nobel initiatief te verzekeren, was het noodzakelijk in elke provincie een “Provinciaal Comité voor Hulp en Voeding” op te richten en in iedere gemeente een “Plaatselijk Comité voor Hulp en Voeding”.

Het werd een organisatie van nationale solidariteit verheven boven alle politieke vooroordelen met enkel en alleen de bedoeling alle mogelijke hulp te bieden aan de Belgische bevolking in het bezette gebied.

Het “Intercommunaal Comité”, opgericht door het stadsbestuur van Antwerpen, werd na 10 oktober 1914 het “Provinciaal Comité voor Hulp en Voeding” onderverdeeld in drie arrondissementen Antwerpen, Mechelen en Turnhout. In elke gemeente van deze arrondissementen werd een “Plaatselijk Comité voor Hulp en Voeding” opgericht.

▲
Aanschuiven bij de
voedselbedeling.

◀ Soep maken voor
de inwoners van
de gemeente.

Tot 15 december was het mogelijk de voedselvoorziening in de provincie Antwerpen te verzekeren. Nadien echter waren de stocks uitgeput en was de afdeling voeding van het Provinciaal Comité aangewezen op de geïmporteerde levensmiddelen die in bezet België aankwamen door de zorgen van The Commission for Relief in Belgium (C.R.B.).

Vanaf toen werden de voedingswaren gerantsoeneerd waarbij de vastgestelde rantsoenen verhoogd of verlaagd werden naargelang de voorraad. Dit duurde tot het einde van de oorlog.

Mijn vader zonder werk en hoe hij dit oploste

Terug in Berchem werd het gerij in zijn oorspronkelijke staat terug gebracht en met veel dank afgeleverd aan de rechtmatige eigenaar bierbrouwer Karel De Swert.

Maar vader stond er niet goed voor want hij had geen werk meer. Zijn kleermakersbaas die naar Engeland gevlucht was, zou nooit meer weerkeren. Hij overleed immers in 1917.

Oorlog, geen werk en al huisvader verantwoordelijk voor een gezin met drie opgroeiende kinderen waarvan de twee oudsten 13 en 11 jaar waren. Ook grootmoeder woonde nog in. Om in de Leopoldstraat te kunnen blijven moest er iedere maand huishuur betaald worden...

Daarom werd vader... stoofsmid! Hoe hij dat in die omstandigheden klaarspeelde is amper te geloven en toch is het de waarheid. En hoe hij op dat gedacht is gekomen om stoofsmid te worden en een eigen zaak op te richten heeft hij ons nooit verteld. Maar hij heeft het wel gedaan... en hoe!!

Het was het begin van een zelfstandige onderneming die later een *“Slot-, stoof-, en bouwsmederij”* zou worden. Na vader zette mijn broer Albert deze zaak voort. Nadien en nu nog steeds diens kinderen, vaders kleinkinderen.

De werkplaats was in de kelder aan de straatzijde. Daar stond aan een kant zijn werkbank en aan de andere zijde een veldsmidse (een vuurhaard om het ijzer gloeiend te maken). Hiervoor stond een aambeeld en een petroleumlamp zorgde voor de verlichting. Hoe hij aan werk geraakte weet ik ook niet, maar hij had werk, zelfs veel werk. Moeder vertelde dat vader de *“cuisinières”* (keukenstoven) bij de cliënten op zijn rug ging ophalen en ze via de keldertrap in zijn werkplaats bracht. Nu waren die stoven volledig uit plaatijzer, maar ze zullen toch ongeveer 50 kg gewogen hebben.

Een onwaarschijnlijk verhaal, maar vader slaagde er in om in 1919, dus één jaar na de oorlog, reeds een gast in vaste dienst te nemen.

Al was hij met hart en ziel een smid geworden, toch heeft hij zijn kleermakerskunde nooit echt opgegeven. Na zijn dagtaak als smid maakte hij kostuums voor zijn kinderen en zichzelf. Ik heb mijn vader nooit een kostuum weten kopen.

Vader werkte hard en moeder beheerde zo zuinig mogelijk het huishouden. Dat was nodig want de twee oudste zonen wilden verder studeren en dat in volle oorlogstijd.

In 1916 ging Jos en in 1918 Miel naar de Katholieke Normaalschool in de Minderbroederstraat te Antwerpen. Ze wilden “onderwijzer” worden. Jos behaalde zijn diploma op 2 juli 1919. Miel twee jaar later. Les geven zat er niet onmiddellijk in. Eerst dienden ze beiden hun 12 maandenlange verplichte legerdienst te vervullen. Jos was bij de “piotten” (voetvolk) en gekazerneerd te Laken. Hij heeft nog wacht gelopen voor het koninklijk paleis. Miel was ook bij de piotten maar dan wel in de kazerne van Berchem. Na hun legerdienst konden ze dan aan de slag als onderwijzer.

Eind 1922 werd Jos in Berchem benoemd bij het gemeentelijk lager onderwijs. Hij heeft les gegeven in het eerste en tweede studiejaar in school 1 (Poortstraat) en in school 4 (aan de Sint-Willibrorduskerk). In 1953 ging hij op pensioen.

Miel begon in 1923 als onderwijzer in het Sint-Norbertusinstituut op de Oude Steenweg te Antwerpen. In 1926 werd hij onderwijzer bij de Broeder van Scheppers te Niel-Hellegat en in 1932 werd hij in Berchem benoemd in het gemeentelijk lager onderwijs. Hij gaf les in het 5de studiejaar in de jongensschool in de Batkinstraat en van 1934 tot aan zijn overlijden in 1957 in de gemeentelijke jongensschool van de Groenenhoek.

Op 14 april 1916, in volle oorlogstijd, werd in Berchem in de Leopoldstraat de schrijver van dit familieverhaal geboren. Hij was de vijfde zoon in dit gezin. Hij werd Leonard Hendrik gedoopt en tot op heden altijd Leon genoemd. Mijn meter was moeders' tweelingzuster tante Marie van Kessel. Mijn peter was de man van vaders jongste zuster (tante Marie) nonkel Henri Van Loon, de overtuigde flamingant die wanneer het over “Vlaming zijn” ging met mijn vader steeds overhoop lag.

Op Onze Lieve Vrouw Hemelvaartsdag, 15 augustus 1917, feestdag van alle moeders overleed grootmoeder Theresia Verstraelen op 68-jarige leeftijd. Zij werd te Berchem op de gemeentelijke begraafplaats ten grave gedragen. In ons gezin werden vijf jongens geboren. Ik heb dus nooit zusters gehad en als jongste heb ik geen enkele grootmoeder of grootvader gekend. □

De Pelgrim van De Koninck

Een wandeling langs de geschiedenis van dit Berchems instituut.

Wilfried Patroons neemt de lezer mee in het boeiend verhaal van het economisch- en sociaal leven van de vijftiger jaren tot nu, dat zich afspeelt in en rond de Boomgaardstraat met **café De Pelgrim** als ankerpunt.

Den ATEA, het Militair Hospitaal en andere bedrijven, waaronder uiteraard **Brouwerij De Koninck** komen aan bod net zoals de fel bezochte Handjesfeesten uit de jaren zestig.

Trouwe bezoekers van de Pelgrim vertellen in geuren en kleuren hun ervaringen in een kruidig verhaal. Het bierbelevingscentrum van Brouwerij De Koninck wordt eveneens beschreven en afgebeeld.

Dit alles in een handig boek (22x22cm) met hardcover - 144 pagina's in vierkleurendruk met tal van historische foto's.

Gratis thuisbezorgd bij de leden in Berchem na overschrijving van € 21,50 op rekening BE76 7350 3810 2695 met vermelding van naam en adres. ⓘ

BERCHEM BRUISSST

Een weekend lang zot van B

We doen mee aan
de Cultuurmarkt op
zaterdag 25 juni 2016
tussen 12.00 en 18.00 uur
op de Victor Jacobslei.
Mobiele Foto-Expo
over Berchem
Kom dus kijken!!!

KOWALCZYK

sanitair - elektriciteit - verwarming - ventilatie

+32(0)476 686 817

Koffiebranderij- thee
confiserie - delikatessen
doopsuiker

Helios
DE LUCA

Statiestraat 13
2600 Berchem
03/239.24.54

www.heliosberchem.be